

Milovan Tatarin

MA, OTO VAM POMETA!

Matko Sršen

Pomet Marina Držića (rekonstrukcija)

Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2000.

Polazeći od već uočene, ali interpretacijski nerazvijene pojedinosti iz prologa *Dunda Maroja* u kojeju se, između ostaloga, kaže da nova komedija slijedi "onu prvu komediju od Pometa, kako da je ona i ova sve jedna komedija", Matko Sršen hrabro se usudio - kažem "hrabro", jer je to prava riječ za ono što je učinio - rekonstruirati Držićeva *Pometa*, prikazanoga 1548. godine, dramu koja se danas drži izgubljenom. Čitatelj slabije književnopovijesne kompetencije mogao bi biti zaveden Sršenovom žanrovskom odrednicom vlastita posla. Doista, prva pomisao koja se može javiti kad se ispod naslova pročita riječ "rekonstrukcija" jest da mu je pošlo za rukom pronaći makar i fragment nekadašnjega *Pometa* i iz njega izvesti dramu. Ipak, Sršen nije bio u poziciji Mihovila Kombola koji je istom završio *Dunda Maroja*, što, dakako, ne umanjuje trud tog vrsnoga povjesničara. On je cijeloga *Pometa* upravo izveo iz fabule *Dunda Maroja*, budući da je u njegovim prolozima te u samoj dramskoj radnji pronašao - pomažući se pritom Čalinim detekcijama onih mjesta u *Dundu* koja se tiču zagubljene Držićeve komedije - uvjerljive oslonce koji potkrepljuju tezu da ta dva dramska teksta čine cjelinu - duologiju - koja se zove *Komedije od Pometa: Pomet* je prvi dio *Dunda Maroja*, *Dundo Maroje* je drugi dio *Pometa*.

Svatko imalo upućen u probleme Držićeva dramskoga opusa - koji je do nas došao oštećen - prirodno će biti sumnjičav prema naumu kao što je Sršenov; ne zato što bi držao da je takav posao vrijedanje književne baštine, čin kakva oholice koji ne poštuje sankrosanktnost genijalnoga renesansnog komediogra, nego zato što jednostavno zna da za dopunu (i rekonstrukciju) nije dovoljno napraviti kompjutorsku konkordanciju pa potom rabiti samo one riječi koje je nekoć rabio Marin Držić. Za taj se posao hoće i temeljite književnopovijesne spremne, i književne imaginacije, i dobroga poznavanja cjelovita opusa.

Vođen upravo takvom mišlju, Sršenovu sam knjigu čitao od kraja, točnije od njegova autopoetičkoga komentara naslovljenog "Pometovim tragom". Iako Sršenov pogovor nije opskrbljen uobičajenom aparaturom filološkoga rada, odmah se uočava njegova odlična upućenost u opsežnu literaturu o Držiću. Onako kako je o Držićevu scenskom svijetu i njegovoj povezanosti s onodobnom dubrovačkom zbiljom i rekonstrukciji *Pometa* pisao Sršen, može pisati samo onaj tko je temeljito apsolvirao brojne rasprave i priloge o, popularno rečeno, liku i djelu Marina Držića. Dakako, postignuća Živka Jeličića, Lea Košute, Frana Čale i Slobodana Prospera Novaka nemimoilazna su u Sršenovu pogovoru.

Upućenom znanstvenom svijetu ne treba objašnjavati važnost njihovih prinosna tumačenju Držićeve poetike, posebno kad je riječ o izvodenju nedvojbeno važnih implikacija iz povezivanja Držićevih urotničkih pisama upućenih Cosimu Mediciju 1566. godine i prologa negromanta Dugog Nosa *Dunda Maroju*. "Ljudi nazbilj" i "Ljudi nahvao" ključne su riječi Držićeva dramskoga, ali i životnoga koncepta koji je kulminirao u činu nuđenja spomenutom Cosimu konkretnoga prijedloga kako smijeniti dubrovačku oligarhijsku vlast. Scena kao prostor razobličavanja prijetvornosti dubrovačke vlastele od radova spomenutih književnih povjesničara stalno je mjesto tumačenja Držićeva dramskoga opusa.

Upravo od te pretpostavke krenuo je i Matko Sršen koji pitanje rekonstrukcije izgubljene komedije *Pomet* motri u perspektivi aktivnoga scenskoga zadiranja u probleme onodobne zbilje. Držićeva je poetika poetika "izokrenute rukavice" koja je, slikovito rečeno, bačena u lice gradskim moćnicima s pozornice Prid Dvorom 1548. godine. "Prostor igre kao prostor vlasti", reći će Matko Sršen, važno je mjesto Držićeva dramskoga pisma u kojemu je središnja tema "poredak" i "pitanje" koje Držić o tom poretku u jednom sasvim proaktivnom stavu postavlja. Zbog toga će Držić maniristički izmiješati svijet zbilje i svijet fikcije, pa će glumljeno zapravo biti zbiljsko, a zbiljsko - oni koji sjede u publici - glumljeno, lažno i prijetvorno.

Upravo u "izvrtanju rukavice" Matko Sršen pronaći će uporište te pitanje "Što je nama Držić?" preokrenuti u pitanje "Što smo mi Držiću?", hoteci, zapravo, i implicitno i eksplicitno kritički predbaciti hrvatskom teatru i teatrologiji oslabljivanje aktivne uloge koju bi kazalište trebalo zauzeti prema vlasti. Držićev hrabri čin da "ljudima nahvao", koji sjede u publici i gledaju komediju o "ljudima nahvao", praveći se da je riječ o nekom drugom, a ne njima samima, kaže ono što misli, zamijenilo je - po Srše-

novu mišljenju - "marsijansko hrvatsko kazalište" udvorničkoga, a ne kritičkoga držanja, odnosno - citiram - "poredak u XX stoljeću svojom (je) šapom premilostivo zakrilo naš teatar. Hrvatsko kazalište do jučer je bilo, a i danas je, s rijetkim iznimkama, i po svom ustrojstvu i estetički, slugom svakom poretku."

Iako držim da je Sršen ipak preoštar u toj tvrdnji i da ona donekle izlazi iz okvira koje pitanje rekonstrukcije *Pometa* otvara, ne mislim da je Sršenova želja o kazalištu aktivnom u Držićevu smislu loša. Dapače! Ono, međutim, što treba istaknuti jest da ipak nismo baš sasvim nedostojni velikoga Vidre. Ivo Brešan, na primjer, ili pak trojac Mujičić-Senker-Škrabe i te kako su "izvrtali rukavicu", čak eksplicitnije nego Držić, samo što je u međuvremenu štap Vlahe Kanjice postao sofisticiraniji. Jer, kad Gjono iz Mujičić-Senker-Škrabeove *Glumijade* kaže: "Dobro da me nijesu jataganima probužali ko sito zbog onijeh pustijeh alegorijah koje sam im isprdio drito u face", onda je upravo riječ o prakticanju onoga što Sršen zove "Pomet-paradigma". Drugo je pak pitanje zašto je nama i petsto godina malo da bi se štogod promijenilo u mehanizmu funkcioniranja vlasti te zašto je iluzorno očekivati da će teatar - makoliko se opirao - uspjeti polučiti kakav konkretan rezultat, pogotovo ne onakav za kakvim je žudio Držić, koji se na kraju, budimo iskreni, od vesele igre s gorkom porukom ipak morao okrenuti sasvim pragmatičnim i nemetaforičnim potezima otvorene urote.

No, da ne bi bilo zabune, treba izriječno istaknuti da je Sršenova rekonstrukcija *Pometa* važna kulturnološka činjenica na zemljovidu stare hrvatske književnosti. Istina, pravo bi otkriće bio pronalazak Držićeva *Pometa*. No, čak kad bi se takvo što čudom i dogodilo, to ne bi umanjilo vrijednost Sršenova pothvata. Više je tomu razloga. Prvo, njegova rekonstrukcija pisana je u kodu Držićeva komediografskoga modela - svijet kakav poznajemo iz *Dunda Maroja*

upravo diše u rekonstruiranu *Pometu*. Nije riječ samo o jeziku - a on je precizno ugođen - nego o točnom definiranju likova i njihovih odnosa te Pometovim monolozima u kojima je spretno spojeno "akomodavanje" s oštrim žalcima uperenim protiv vlastele i misli o pravom i obrnutom svijetu, pozornici kao zbilji i zbilji kao pozornici. Evo samo jednog karakterističnoga primjera: "Ovo je fodža nova meu našijem vlasteli. Fengaj da nijesi kao jesi; budi kako nijesi, a nijesi koji si, neg jesi-nijesi! Na priliku! I od njih koji, istom na šenu zađe, kako da je glumac, govori: 'Ovo sam!' i 'Ja sam!', i bilj mu se para da je on. Triš mudri, pak komedija dosvrši, večekrat su ludi!"

Drugo, u osmišljavanju zapleta Sršen se nije ni u čemu izmakao Držićevu vremenu, odnosno nije podsvijesno provukao kakvu suvremenu invektivu, osim, dakako, oživljavanja "Pomet-paradigme" koja je aktualna i danas. Nadalje, priznati je da (re)konstruiranje fabule *Pometa* na temelju *Dunda Maroja* iziskuje osobitu koncentraciju; trebalo je, naime, pogledati unatrag, iz Rima u Dubrovnik pa zaplet *Pometa* privesti logičnom raspletu koji će istodobno naslutiti zaplet novoga teksta. U tome je Sršenu, dakako, pomoglo nekoliko rečenica iz *Dunda Maroja* u kojima se prepričava *Pomet*, no sve ostalo isključivo je rezultat njegove mašte i književnopovijesne naobrazbe. Mašte koja je trebala osmisliti takvu fabulu u kojoj će biti stvoren jak unutarnji motivacijski sustav koji će se potom logično nastaviti na onaj u *Dundu*. Književnopovijesna kompetencija pak vidljiva je kako u citiranim i parafraziranim dijelovima koji su izvađeni iz *Dunda*, pa umetnuti u novi kontekst, u "zelenoj dubravi" koja je nekad zatravila gledatelje *Pometa*, tako i u navođenju Kaboginih stihova ili pak upletanju portugalskoga liječnika Amatusa Lusitanusa, portugalskoga Židova koji je u *Centurijama* opisao i svoje dubrovačko iskustvo. Doduše, teško da bi Lučina mogla godišnjicu Milicu poslati po "Amata,

medika" budući da je Lusitanus u Dubrovnik došao istom 1556. godine.

Konačno, nije za rekonstrukciju *Pometa* bilo dovoljno voditi računa samo o logičnom osmišljavanju fabule u odnosu na *Dunda Maroja*; trebalo ju je oblikovati tako da u nju bude upisana Držićeva humanistička filozofija u kojoj važno mjesto imaju pojmovi "vrlina" i "fortuna", "nazbilj" i nahvao", "mudrost" i "ludost". A upravo je to Sršenu pošlo za rukom: u dramskoj priči utjeloviti tezu "po kojoj je čovjek nahvao u Držićevim mislima 'svaki čovjek koji je u odnosima sa svojim bližnjima izgubio razum'".

Sad kad je pred nama, rekonstrukciji *Pometa* Matka Sršena može se i prigovarati, kao, uostalom, svemu. Osobno mislim da je ta knjiga zaslužila pohvale. Jer, samo onaj tko se makar i malo zanimao za Držića i njegovo djelo može naslutiti trud u nju uloženi, može zamisliti prava-pravcata brda knjiga iz kojih je trebalo iznijeti ne Držićevu dubrovačku riječ nego njegov duh i duh njegova vremena. Upravo je to uspjelo Sršenu - stvoriti komediju koja "kažnjava smijehom". Rekonstruirani *Pomet* mnogo je više od korektno imitacije renesansne plautovske komedije s ustaljenim repertoarom tipova; *Pomet* je neobično vjerno zrcalo Držićeva vitalističkoga svjetonazora zbog kojega je i poželio mijenjati svijet. Oni koji vole Držića zavoljet će i Držića gledana iz Sršenova "kantuna", i to zato jer njegov *Pomet* Trpeza nije hladna figura iz minulih vremena već plod strasno isprepletenih fortuna dvaju pisaca iz udaljenih stoljeća. Ostalima, riječi otprije četristo pedeset godina: "I drugo neću rijet, neg vas ću molit - s ljublježivijem srcem čujte i vidite, er ako nas uzljubite, i mi i naše stvari drage vam će bit; ako li inako učinite, i lijepa komedija kazat vam će se gruba, što će vaš grijeh bit, a ne od komedije. Ma vi dobri nećete moć neg dobro i mislit i rijet; a u zle se mi ne impaćamo, - tizijem ne hajemo da smo drazi."